

נישואיה את העישור ממה שהשאירה חברתה, הרי הן חוזרות וחולקות ביניהן את הסכום הכללי שקיבלו כולן ביחד, בשוה. כך שכל אחת מקבלת "עישור נכסים" בשווה.

ב-פז ומקשינן: מדוע הן חוזרות וחולקות בשוה? ולמה לא נאמר דכל חדא וחדא, דנפשה שקלה, וכל הקודמת בנשואיה זוכה בחלקה (76)?

ומשנינן: הכי קאמר רבי: אם באו כולם להנשא כאחת — חולקות בשוה. אך במקרה שלא נישאו כאחת, אכן כל חדא וחדא, חלק דנפשא שקלה.

ודין זה מסייע ליה לדברי רב מתנה,

דאמר רב מתנה: אם באו להנשא כולם כאחת, נוטלות עישור אחד.

והוינן בה: וכי עישור אחד בלבד נוטלות כולן יחד, פלקא דעתך?!

אלא ודאי כונתו לומר — נוטלות עישור כאחד.

הקדמה:

תקנו חכמים, שאדם הנושא אשה, מתחייב לה בכתובה, שאחרי מותו יזונו בנותיה [שיוולדו ממנו] מנכסיו, עד שיתבגרו או עד שינשאו.

וכך הוא כותב לה — "בנן נוקבן דיהוי ליכי מינאי, יהוין יתבן בביתי, ומתזנן מנכסי עד דתבגרן, או עד שתלקחן לגוברין".

וכן תקנו, שחייבים היתומים לתת לאחיותיהן לנדונייתן כפי אומד דעת האב, ואם לא אמדוהו יתנו עישור נכסים.

תנו רבנן: מי שמת, והניח בנים ובנות —

הבנות — בין בגרו עד שלא נישאו, ובין נישאו (77) עד שלא בגרו, איבדו מזונותיהן [אם נישאו או בגרו, אין הבנים חייבים לזונם], כיון שהתחייבות האב היתה לזונן רק עד שתבגרנה, או עד שתנשאנה. ולא איבדו פרנסתן [אך עדיין חייבים לתת להן נדונייה כפי הראוי להן], דברי רבי.

הנשארות.

אך הריטב"א כתב — שמסוגיין מוכח להדיא שאין הבנות זוכות בעישור נכסים אלא בשעת הנישואין. ועיין שיטמ"ק. ונפקא מינה, אם פחתו הנכסים עד שעת נישואין. לדעת התוספות — נוטלות עישור נכסים לפי שיעור הנכסים שהיו בשעת מיתה. אך לדעת הריטב"א נראה — שתיטולנה עישור לפי שיעור הנכסים שיש בידה כעת. ועיין במאירי.

77. משמע מדברי רבי, שרק כשנישאו איבדו מזונותיהן, אך אם רק התארסו, לא איבדו

עישור נכסים. ואין האומדנא מועילה אלא לפחות מעישור נכסים. ועיין שיטמ"ק.

76. והקשו התוספות, וכי משום שנישאת קודם דנפשה שקלה?! למה לא נחשב על פי הבנות הנותרות כאילו היו כולן נישאות כאחד? והרי שיעבוד האחים חל משעת מיתה, וכבר אז זכו הבנות בחלקן.

ותירצו התוספות — שעישור נכסים נותנים משום שסתם בני אדם נותנים כך לבנותיהם, ואילו היה האב קיים היה נותן עישור נכסים לראשונה ולא היה פוחת לה בשביל האחרות

כי אמרינן שמחלה על מלוא עישור נכסים המגיעים לה.

וקשה, הרי ההלכה כסתם משנה, וכאן סתמא דמתניתין כרבי שמעון, ומדוע אמר רב נחמן שהלכה כרבי?

ומשינינן: לא קשיא!

הא דאמרינן "הלכה כרבי" היינו דמחאאי [שמחתה ואמרה "רצוני ליטול את מלוא הנדונייה"], אז יש לה נדונייה של עישור נכסים.

והא [משנתינו שאמרה "ויתרה"], מדברת בדלא מחאאי. ואז אמרינן — ודאי מחלה על המגיע במלוא נדונייתה.

הכי נמי מסתברא, כתירוצינו זה.

דאם לא כן, קשיא דרבי אדרבי.

דתניא, רבי אומר: בת הניזונת מן האחין, נוטלת עישור נכסים.

ויש לנו לדייק: דוקא בת שהיא ניזונת מהאחים [דהיינו, קודם בגרות], אין, היא זאת הנוטלת עישור נכסים.

אבל בת בוגרת, שאינה ניזונת מהאחים — לא נוטלת עישור נכסים!

ומאידך, סבר רבי בסוגיין שלא איבדה את נדונייתה אפילו אחר הבגרות.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: בכל מקרה שמאבדות מזונותיהן, אף איבדו פרנסתן. כיון שלא תקנו לבנות פרנסה אלא בעודן בבית האב, אך כשיצאו מבית האב לא תקנו להן פרנסה⁽⁷⁸⁾.

וכיצד הן עושות כדי שלא יאבדו את פרנסתן בבגרותן?

"שוברות" להן בעלים, שישאו אותן קודם שיבגרו, ומוציאין להן פרנסתן מן האחים.

אמר רב נחמן, אמר לי הונא: הלכתא כרבי, שלא איבדו פרנסתן.

איתוביה רבא לרב נחמן ממה ששנינו במשנה: יתומה שהשיאתה אמה או אחיה מדעתה, וכתבו לה במאה או בחמשים זוז, יכולה היא משתגדיל, להוציא מידם מה שראוי להנתן לה.

ומדייקת הגמרא: טעמא שיכולה להוציא מה שמגיע לה בעישור נכסים, דקטנה, שנישאת כשהיא קטנה.

הא אם נישאת כשהיא גדולה [דהיינו, נערה] — ויתרה.

ומדוייק כדברי רבי שמעון בן אלעזר, שאמר "נישאו עד שלא בגרו" [שנישאו בזמן הנערות], אבדו אף פרנסתן.

והיינו, אם לא נישאת בקטנותה, אינה יכולה לתבוע יותר מהמפורש בכתובתה כנדונייתה,

תקנו לה פרנסה אלא בנערות. ונחלקו כשמת האב בעודה נערה, וסבר רבי שכיון שכבר זכתה בפרנסתה בנערות, בזמן מות האב, שוב לא הפסידה. רא"ש בשם רבינו יונה.

מזונותיהן. ואמנם דעת רב לעיל (נג' ע"ב) שכבר בשעת האירוסין איבדו מזונותיהן. ועיין תוספות. 78. ואם מת האב כשהיתה כבר בוגרת, מודה רבי לרבי שמעון שאין לה פרנסה. כיון שלא

אלא לאו, בהכרח, שמע מינה מכאן, כאשר חילקנו —

הא דמחאי, הא דלא מחאי.

ומסקינן: אכן, שמע מינה.

אמר ליה רבינא לרבא: אמר לן רב אדא בר אבהה משמך, כי לדעת רבי, אם בגרה, אינה צריכה למחות. ויש לה פרנסה הראויה לה אפילו אם לא מיחתה.

וכן אם נישאת, אינה צריכה למחות.

ורק אם בגרה ונישאת — צריכה למחות⁽⁷⁹⁾.

ומקשינן: ומי אמר רבא הכי?!

והא איתיביה רבא לרב נחמן מדין משנתנו ביתומה [קושיית הגמרא לעיל], ושני ליה — "הא דמחי הא דלא מחאי".

ומשמע, שאפילו אם רק נישאת ולא בגרה — צריכה למחות⁽⁸⁰⁾?

ומשנינן: לא קשיא!

הא דאמרינן שאינה צריכה למחות עד שתתבגר ותינשא, מדובר במקרה דקא מיתזנא מינייהו [שעדיין היא ניוזנית מן האחים], שאז לא איבדה פרנסתה אפילו אם לא מיחתה, כיון שמתביישת למחות בהם כל זמן שניזונית מהם.

הא דאמרינן נערה שנישאת ולא מיחתה — ויתרה, מדובר במקרה דלא קא מיתזנא מינייהו⁽⁸¹⁾. שאז היה עליה למחות. וכיון שלא מיחתה, ויתרה⁽⁸²⁾.

אמר רב הונא אמר רבי: פרנסה [נדוניה] אינה כ"תנאי כתובה" [לעיל, נב ב, "בנן נוקבן דיהוי ליכי מינאי, אינון מיתזנן מנכסי עד דתיבגין או עד דתילקחין לגוברין"].

ומבאר הגמרא: מאי "אינה כתנאי כתובה"?

אי נימא, אם נאמר שפרנסה אינה כתנאי

תרצנו — "הא דמיתזנה והא דלא מיתזנה", כתירוצינו הכא?

ותרצו — שאין להעמיד את דברי רבי — "איברו מזונותיהן" כשניזונות, כיון שלשון זו משמעה שאין האחים רוצים לזונן. ולכן נזקקה הגמרא לתרץ באופן אחר.

82. העולה מהסוגיא לדעת רבי — א. אם בגרה ונישאת — איבדה מזונותיה ופרנסתה כשלא מיחתה.

ב. בגרה ולא נישאת, או נישאת ולא בגרה — אם עדיין ניוזנית מהאחים, יש לה פרנסה. אפילו שלא מיחתה בהם. כיון שמתביישת למחות. ואם אינה ניוזנית — היה לה למחות. ואם לא מיחתה הפסידה פרנסתה.

79. דוקא אם בגרה ואחר כך נישאת צריכה למחות, אבל אם נישאת בתחילה ולא תבעה עדיין את פרנסתה, ואחר כך בגרה, אינה צריכה למחות. כיון שמזמן הנישואין נחשבת הפרנסה כחוב רגיל, ובחוב רגיל אינה צריכה למחות. וע"ע בריטב"א. ובמגיד משנה פרק כ' מהלכות אישות הלכה יב.

80. וכמו כן יש להקשות מדברי רבא לעיל (בעמוד א) שפסק כרב שאמר — "בת הניוזנית מן האחים נוטלת עישור נכסים" ומשמע דוקא אם ניוזנית, הא כשאינה ניוזנית, לא. תוספות.

81. התקשו התוספות, מדוע לעיל כשהקשה רבא לרב נחמן ממשנתנו — "יתומה... ויתרה", לא

שהרי לדעת רבי אידי ואידי [פרנסה ומזונות], מוגבא גביא ממטלטלין.

דתניא: אחד נכסים שיש להן אחריות [דהיינו קרקעות, שאפשר להוציאן מן הלקוחות], ואחד נכסים שאין להן אחריות [מטלטלין] מוציאין למזון האשה ולבנות, דברי רבי. (84)

אלא מאי כוונת רבי כשאמר — "פרנסה אינה כתנאי כתובה?"

לכדתניא: האומר, המצווה בשעת מיתתו שאל יזונו בנותיו מנכסיו — אין שומעין לו. כיון שהשתעבד להן בתנאי כתובה.

אך האומר — אל יתפרנסו בנותיו מנכסיו, שומעין לו. ואין היתומים חייבים לפרנס את בנותיו. היות שהפרנסה אינה כתנאי כתובה, היות שעל זה לא השתעבד הוא עצמו, אלא חוב הוא על היתומים בלבד, כל עוד הוא עצמו לא צוה אחרת.

ולדין זה התכוין רבי כשאמר "פרנסה אינה כתנאי כתובה".

תלה ליה רב לרבי בניי חטי [שלח רב מכתב טו-א לרבי, ובין השיטים של המכתב, שאל אותו שאלה זו]:

כתובה בכך דאילו לא נתנו לה האחים פרנסה — טרפא ממשעבדי [שנוטלת נדונייתה אפילו מנכסים משועבדים, דהיינו, מקרקעות שמכרו האחים לאחר מות אביהם], ואילו תנאי כתובה לא טרפא ממשעבדי [אך למזונותיה אינה מוציאה מנכסים שמכרו האחים].

והטעם שאינה גובה למזונותיה מנכסים משועבדים — כיון שמזונות אינו חוב קצוב, תקנו חכמים שלא יוציאו מהלקוחות מפני תיקון העולם. כמבואר בגיטין. (מח ב).

אך נדוניה היא חוב קצוב, וגובה מנכסים משועבדים.

אין לומר כך —

שאם כן, מאי קא משמע לך? הא מעשים בכל יום שמוציאין מנכסים משועבדים לפרנסה, ואין מוציאין למזונות, וכמו שנתבאר. (83)

ואלא, שמא תאמר, שכונת רבי לחלק — דאילו פרנסה גביא נמי ממטלטלי, ותנאי כתובה רק ממקרקעי גביא, ממטלטלין לא גביא. כדין הכתובה עצמה שאינה נגבית אלא ממקרקעי.

אין לומר כן.

והסתפקה הגמרא איזה חידוש השמיענו רב הונא כשהביא מימרא זו. ובזמן רב הונא כבר היה המנהג פשוט כרבי.

ואכן בתקופות מוקדמות יותר, כגון בזמן רב ורבי יוחנן, עדיין לא התפשט המנהג הפשוט כרבי, כמבואר בגמרא לקמן, שרבי יוחנן חלק על דברי רבי.

84. ואין לומר איפכא — שרק למזונות מוציאין

ג. אם לא בגרה ולא נישאת — יש לה פרנסה, אפילו אם התארסה. ולענין מזונות — אם התארסה קיימא לן כרב שאין לה מזונות.

83. הקשו התוספות: אולי המנהג ש"מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות", נוצר בעקבות דברי רבי הללו?

ותירצו התוספות — שרב הונא אמר את דברי רבי הללו בבית המדרש בתור חידוש.